

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.39>**Ю. Г. Чердинцев***orcid.org/0000-0002-8293-9286*

кандидат юридичних наук,

директор

Департаменту управління державними підприємствами
Фонду державного майна України**А. І. Черемнова***orcid.org/0000-0002-0221-6337*

кандидат юридичних наук, доцент,

вчений секретар

Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ДО ПИТАННЯ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ, ЩО СТАЛАСЯ В ТЕМНИЙ ЧАС ДОБИ

Слідчий огляд є одним з процесуальних способів дослідження матеріальних об'єктів у кримінальному провадженні. Сьогодні через обмеження електропостачання при пошкодженнях енергетичної інфраструктури нашої держави автодорожні шляхи часто залишаються в цілковитій темряві. Це актуалізує питання збільшення дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками та відповідно тактики огляду такого місця події. Проблеми тактики огляду місця події при розслідуванні порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, управляючими транспортними засобами завжди привертала достатньо уваги наукової спільноти [1–5]. Метою цієї статті є систематизація основних аспектів проведення цієї слідчої дії, розроблення тактичних рекомендацій, які б підвищили ефективність слідчого огляду місця дорожньо-транспортної пригоди, що сталася в умовах відсутності освітлення в темний час доби.

Огляд місця дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) – ця первинна і невідкладна слідча дія, направлена на дослідження території, де відбулася подія, що має ознаки злочину або наступив його результат, зміст якого утворює комплекс познавательно-удостоверительных операцій, що полягають в пошуку, виявленні, закріпленні, вилученні, дослідженні, перевірці і оцінці слідів злочину і інших речових доказів [6, с. 4-5]. Порушення правил безпеки дорожнього руху є подією складною, динамічною, в процесі якої взаємодіють багато різних об'єктів, тому огляд його місця відрізняється значною специфікою і складністю. ДТП, що сталися в темну пору доби частіше призводять до більш тяжких наслідків, адже водій не здатний точно аналізувати дорожні умови і транспортні ситуації при недостатній видимості й оглядовості. Правилами дорожнього руху визначено, що темна пора доби – це частина доби від

закінчення вечірніх (30 хв після заходу сонця) до початку ранкових сутінків (30 хв до сходу сонця) [7]. Під вечірніми та ранковими сутінками розуміється відповідно перехідний період від світлого до темного часу доби і навпаки.

В структурі слідчого огляду ДТП типово виділяють чотири змістовні елементи тактики: 1) підготовка до слідчого огляду; 2) тактика огляду ділянки дороги, де трапилася пригода; 3) тактика огляду транспортних засобів, що брали в ній участь; 4) тактика огляду потерпілого (трупа). Систематизуємо основні тактичні рекомендації щодо них в контексті місця дорожньо-транспортної пригоди, що мала місце в умовах відсутності освітлення в темний час доби.

Щодо підготовки до слідчого огляду. Одним з основних завдань для працівників патрульної поліції повинно стати забезпечення збереження обстановки і слідів на місці події. Для цього повністю або частково потрібно зупинити рух. Традиційно до виїзду на місце події слідчим перевіряється комплектність і справність не тільки науково-технічних засобів, а й наявність та справність освітлювальних приладів. В даний час широке поширення при огляді у темний час доби набули спеціально укомплектованні для огляду місця події мікроавтобуси, пересувні криміналістичні лабораторії.

Сучасні умови обмеження освітлення на автодорожніх шляхах впливають на психологічний стан учасників ДТП, не всі учасники ДТП можуть адекватно описати дорожню обстановку, яка передувала пригоді. Тому важливим буде зафіксувати повідомлення й працівників поліції, які першими прибули на місце події, опитати очевидців, свідків для з'ясування обставин події і тих змін, які могли мати місце в обстановці до прибуття слідчо-оперативної групи. Одержана інформація беззаперечно сприяє більш точному і правильному

визначенню меж і об'єктів огляду, послідовності і методу його провадження.

Слід погодитись з думкою тих учених, які вважають, що огляд місця ДТП, проведений своєчасно, кваліфікований і ретельно, дозволяє встановити наступні дані: умови і точне місце злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху; час його здійснення; механізм ДТП, який включає послідовність і спрямованість дій його учасників; предмети і сліди, що залишилися на місці події; орієнтовна швидкість руху транспорту і пішохода; учасників пригоди; дії, вчинені водієм транспорту і пішоходом для запобігання пригоди; технічний стан технічних засобів; причини ДТП; ознаки, що вказують на напрям руху транспорту, що залишив місце ДТП; відомості про очевидців і свідків [8, с. 650]. Даний перелік не є вичерпним. Залежно від конкретної обстановки, на місці пригоди можуть бути одержані і інші відомості, що мають значення для провадження.

Щодо робочого етапу проведення слідчого огляду. Визначення послідовності і вибір методу огляду тісно пов'язано з конкретними ситуаціями, що виникають в результаті ДТП. Найчастіше при огляді місця ДТП застосовують концентричний метод, це обумовлено тим, що сліди і речові докази, що знаходяться на певному видаленні від центру аварії, можуть бути швидко знищені транспортом або пішоходами, що продовжують рух.

На початку огляду встановлюється і фіксується (в протоколі, на схемі) дорожня обстановка. Під дорожньою обстановкою в момент ДТП слід розуміти всю сукупність умов руху на даній ділянці дороги (вулиці), ширина проїжджої частини, тип і стан дорожнього покриття, наявність чи відсутність дорожніх знаків, розмітки, оглядовість, видимість, освітлення, інтенсивність руху транспортних засобів і пішоходів, тощо [9, с. 14]. Дорожня обстановка характеризується як статичними, так і динамічними елементами. За умови відсутності освітлення в темний час доби особливо значення набуває визначення видимості у напрямку руху транспортного засобу, що приймав участь у ДТП. Традиційно дальність видимості встановлюється для трьох режимів: без світла фар, при включеному ближньому світлі і при дальньому світлі фар. Оскільки дальність видимості залежить також і від місця нагляду, рекомендується її визначати, знаходячись на робочому місці водія. Недостатньою видимістю вважається видимість дороги в напрямку руху менше 300 м у сутінках, в умовах туману, дощу, снігопаду тощо.

Визначити місце ДТП дозволяє огляд дорожнього полотна. Для цього при огляді дорожнього полотна необхідно звертати увагу на наявність і взаєморозташування слідів коліс, плям крові, рідин (палива, масла, охолоджуючої), окремих частин транспортних засобів, речей потерпілих

тощо. Положення цих і інших слідів повинне бути однозначно зафіксовано в просторі за допомогою вимірювання відстані до мінімум двох нерухомих орієнтирів.

Однак огляд місця ДТП не слід обмежувати тільки площею, на якій розташовані основні об'єкти дорожньої обстановки. На ділянках, прилеглих до цього місця, також можуть знаходитися сліди і предмети, що містять істотну інформацію. Наприклад, по слідах, розташованих по обидві сторони від місця зіткнення автомобілів, можна одержати відомості про характер їх руху; на узбіччях дороги, на освітлювальних стовпах, на деревах можуть залишитися сліди фарби, осколки стекол і інші предмети, по яких можна визначити напрям руху машин тощо. Також рухаючись в напрямі, зворотному руху автомобіля слід оглянути узбіччя, тротуари і прилеглі ділянки. Неістотні на перший погляд ознаки об'єкти можуть мати важливе значення при розслідуванні ДТП [3, с. 8].

Варто пам'ятати, що у темну пору доби водій втрачає кольорове сприйняття об'єктів, і розрізнити їх може лише за яскравістю. Відстань, на якій водій може розпізнати об'єкт або транспортний засіб в темну пору доби зменшується вдвічі порівняно з днем, відповідно, час реакції водія збільшується приблизно вдвічі. Доведено експериментально, що пішохід на дорозі в темному одязі потрапляє в поле зору водія в середньому на відстані не більше 65-70 м (при ввімкненому ближньому світлі фар) або 100-120 м (при ввімкненому дальньому світлі фар). Осліплення водія фарами зустрічних транспортних засобів скорочують час реакції на об'єкт також вдвічі. В цьому сенсі особливо важливим під час огляду місця ДТП є вивчення і вимірювання слідів коліс транспортного засобу, це дозволяє встановити маневри автомобіля, чи намагався водій уникнути ДТП, взаєморозташування транспортних засобів під час руху, їх положення щодо тротуару, пішохода, осової лінії. Окремими завданням слідчого під час огляду потрібно вважати виявлення і фіксацію (вимірюванням, описом, фотографуванням) слідів гальмування. Саме по їх довжині обчислюються швидкість руху машини у момент аварії, повний зупинний шлях, встановлюється технічна можливість уникнути наїзду на перешкоду і стан гальмівної системи транспортного засобу. Гальмівний шлях є відстанню, яка машина долає в загальмованому стані, тобто від моменту початку гальмування до її повної зупинки. Сліди гальмування на поверхні дороги залишаються як у вигляді подовжніх смуг різної довжини (сліди ковзання – «юза»), так і поєднання слідів протектора і слідів ковзання. Тому довжина гальмівного шляху вимірюється від початкового відбитка протектора (а при його відсутності – від початку сліду ковзання, що слід особливо підкреслити в протоколі) до закінчення чітко видимого

сліду протектора (або сліду ковзання). В протоколі огляду місця ДТП необхідно також відзначити вид слідів гальмування (сліди протектора або «юза», суцільні або переривисті), довжину кожного відрізка сліду і відстань між ними.

Коли на місці злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху є труп, то його огляд є найважливішою складовою частиною огляду місця ДТП. Тактичні рекомендації щодо *зовнішнього огляду трупа на місці ДТП* в цілому співпадають з загальними рекомендаціями щодо огляду трупа на місці його виявлення, але є й деякі особливості. Так, обов'язково встановлюються і фіксуються розташування трупа відносно автотранспорту, слідів коліс, осьової лінії, узбіччя, позначеного переходу. Необхідно звертати увагу на сліди коліс під трупом, бо інакше можна припустити, що труп був підкинутий на дорогу для інсценування ДТП або відкинутий на сліди іншої машини, не причетної до пригоди. При огляді одягу і взуття відзначають їх стан, наявність слідів волочіння (різні потертості, пошкодження, забруднення), слідів протектора шини (по яких можна встановити факт наїзду, тип транспорту або ідентифікувати його) і бампера, частинок фарби, ґрунти, скла, паливно-мастильних матеріалів, відсутніх частин (їх локалізація, форма, розміри), вміст кишень [10, с. 496].

Огляд транспортних засобів, що брали участь в ДТП, їх систем і агрегатів в певних умовах дозволяє встановити: а) приналежність транспорту; б) тип і вид транспорту; г) відмітні ознаки транспорту; г) ознаки участі транспорту в ДТП; д) зовнішній стан транспорту; е) стан елементів управління; ж) наявність і характер, розташовує і взаєморозташування зовнішніх пошкоджень; з) технічний стан транспорту [11, с. 136-137]. Бажано для досягнення поставлених цілей огляд транспорту проводити з участю фахівця – автотехніка. Транспорт слід оглядати на тому місці, де він був знайдений після ДТП, тому що при його пересуванні можуть бути знищені або пошкоджені сліди і речові докази, що знаходяться на ньому, змінено положення важелів управління тощо. Положення транспортного засобу на місці ДТП фіксується шляхом вимірювання відстані від переднього і заднього правих коліс до узбіччя (тротуару) і від передньої (або задньої) осі нерухомого орієнтиру (лінії «стоп», пішохідного переходу, дорожнього знака тощо). Тактика огляду транспорту, що брав участь у ДТП в темну пору доби в цілому не відрізняється від загальних рекомендацій щодо огляду транспорту. Акцентуємо лише, що сліди ДТП на транспорті слід відрізнити від змін, що виникли унаслідок неякісного його ремонту або обслуговування. Також експериментальним шляхом саме під час огляду слідчому потрібно перевірити технічний стан рульового управління, гальмівної

системи, приладів освітлення, замірити за допомогою манометра тиск в шинах.

Підсумовуючи, зазначимо, що результативність та ефективність проведення огляду місця ДТП залежить від дотримання вищенаведених криміналістичних рекомендацій та здатності слідчого моделювати та оцінити наявну дорожню обстановку ДТП. Усі визначені в ході огляду елементи дорожньої обстановки ретельно фіксуються у протоколі й додатках до нього – фототаблицях, відеозаписі, схемах, кресленнях, планах. Враховуючи динамічність місця огляду та складнощі діяльності в темну пору доби, сліди ДТП, що знаходяться на його периферії, повинні бути зафіксовані в першу чергу, адже є небезпека їх знищення рухом транспорту і пішоходів, несприятливими погодніми умовами (дощ, сніг, вітер, сонце). Ступінь збереження слідів ДТП безпосередньо залежить від майстерності слідчого, що проводить огляд місця ДТП. З цих позицій важливого значення набуває відеозапис огляду, що оформлює відповідно загальним криміналістичним рекомендаціям.

Література

1. Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М. Огляд місця події. Навчальний посібник. Дніпропетровськ: Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 156 с.
2. Тактика попереднього дослідження криміналістичних об'єктів при проведенні слідчого огляду: монографія / За заг. ред. Комахи В.О. Чернівці: Золоті літери, 2003. 268 с.
3. Розслідування обставин дорожньо-транспортних подій: Метод. рекомендації / Шевцов, К.В. Дубонос. Х.: Факт, 2002. 182 с.
4. Климчук М.П. Розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (криміналістичні та процесуальні аспекти): дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. К., 2007.
5. Розслідування злочинів, пов'язаних із вчиненням дорожньо-транспортних пригод: метод. рекомендації / За заг. ред. П. В. Коляди. Київ, 2004. 255 с.
6. Розслідування обставин дорожньо-транспортних подій: Метод. рекомендації / Авт.- уклад. С.О. Шевцов, К.В. Дубонос. – Х.: Факт, 2002. – 182 с.
7. Про правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>
8. Криміналістика: підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. 2-е вид., переробл. і допов. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.
9. Використання спеціальних знань при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод: монографія / В. І. Дячук, М. П. Климчук, О. А. Губська. Київ, 2012. 220 с.
10. Настільна книга слідчого: [Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів]. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 740 с.
11. Осмотр места происшествия при расследовании отдельных видов преступлений: учеб. пос. / Под ред Н.И. Клименко. К.: НВТ Правник, 2001. 172 с.

Анотація

Чердинцев Ю. Г., Черемнова А. І. До питання тактики огляду місця дорожньо-транспортної пригоди, що сталася в темний час доби. – Стаття.

Статтю присвячено систематизації тактичних рекомендацій з проведення слідчого огляду місця дорожньо-транспортної пригоди в цілому, та в умовах відсутності освітлення в темний час доби, зокрема. Сучасна ситуація обмеження електропостачання актуалізує питання збільшення дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками та відповідно тактики огляду такого місця події. У статті містяться практичні рекомендації та теоретичні положення, сформульовані в результаті аналізу наукових досліджень, нормативно-правових актів України та практичного досвіду правоохоронних органів України щодо проведення слідчого огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. Наголошується на тому, що в структурі слідчого огляду дорожньо-транспортної пригоди можна виділити такі окремі, змістовні елементи тактики: 1) підготовка до слідчого огляду; 2) тактика огляду ділянки дороги, де трапилася пригода; 3) тактика огляду транспортних засобів, що брали участь в ній; 4) тактика огляду потерпілого (трупа). Підкреслюється важливість та значущість під час огляду встановлення та фіксації (в фототаблицях, відеозаписах, схемах, кресленнях, планах) слідчим дорожньої обстановки, адже сучасні умови обмеження освітлення на автодорожніх шляхах впливають на психологічний стан учасників дорожньо-транспортної пригоди, не всі учасники пригоди можуть адекватно описати дорожню обстановку, яка передувала події. Доводиться важливість вивчення і фіксації (вимірюванням, описом, фотографуванням) слідів коліс транспортного засобу, зокрема слідів гальмування. Висновується, що результативність та ефективність проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди залежить від дотримання систематизованих в статті криміналістичних рекомендацій та здатності слідчого моделювати та оцінити наявну дорожню обстановку дорожньо-транспортної пригоди.

Ключові слова: видимість, дорожньо-транспортна пригода, місце ДТП, подія, огляд, слідчий, транспорт.

Summary

Cherdyntsev Yu. H., Cheremnova A. I. To the question of the tactics of inspecting the site of a traffic accident that occurred in the dark. – Article.

The article is devoted to the systematization of tactical recommendations for the investigation of the scene of a traffic accident in general, and in conditions of lack of lighting in the dark, in particular. The current situation of electricity supply limitation actualizes the issue of the increase in traffic accidents with serious consequences and, accordingly, the tactics of inspecting such a scene. The article contains practical recommendations and theoretical provisions formulated as a result of the analysis of scientific research, normative legal acts of Ukraine and practical experience of law enforcement agencies of Ukraine regarding the investigation of the scene of a traffic accident. It is emphasized that in the structure of the investigative review of a traffic accident, the following separate, meaningful elements of tactics can be distinguished: 1) preparation for the investigative review; 2) tactics of inspecting the section of the road where the accident happened; 3) tactics of inspection of vehicles that participated in it; 4) tactics of examining the victim (corpse). The importance and significance of the installation and recording (in photo tables, video recordings, diagrams, drawings, plans) of the road situation by the investigator during the inspection is emphasized, because the modern conditions of lighting restrictions on highways affect the psychological state of the participants in a road traffic accident, not all involved accidents can be adequately described the road conditions that preceded the event. The importance of studying and recording (by measuring, describing, photographing) the tracks of the wheels of the vehicle, in particular the tracks of braking, is proved. The importance of studying and recording (by measuring, describing, photographing) vehicle wheel tracks, particularly braking tracks, has been proven. The effectiveness and efficiency of the inspection of the scene of a traffic accident depends on compliance with the tactical recommendations systematized in the article and the ability of the investigator to model and evaluate the existing traffic situation of the traffic accident.

Key words: visibility, traffic accident, accident site, event, inspection, investigator, transport.